

Brussels Studies

La revue scientifique électronique pour les recherches sur Bruxelles / Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel / The e-journal for academic research on Brussels

Collection générale | 2010

Op weg naar een representatieve politieke vertegenwoordiging van de achtergestelde buurten?

De woonplaats van de Brusselse parlementsleden, 1989-2009

Vers une représentation politique fidèle des quartiers défavorisés ? Le lieu de résidence des parlementaires bruxellois, 1989-2009

True political representation of disadvantaged neighbourhoods? Where Brussels parliamentary members live, 1989-2009

Filip de Maesschalck

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/brussels/818>

DOI : 10.4000/brussels.818

ISSN : 2031-0293

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Référence électronique

Filip de Maesschalck, « Op weg naar een representatieve politieke vertegenwoordiging van de achtergestelde buurten? », *Brussels Studies* [Online], Algemene collectie, nr 44, Online op 22 novembre 2010, geraadpleegd op 01 mai 2019. URL : <http://journals.openedition.org/brussels/818> ; DOI : 10.4000/brussels.818

Licence CC BY

Filip De Maesschalck

Op weg naar een representatieve politieke vertegenwoordiging van de achtergestelde buurten? De woonplaats van de Brusselse parlementsleden, 1989-2009

Dit artikel handelt over de woonplaats van de Brusselse parlementsleden, en de evolutie daarvan over de laatste 20 jaar. De centrale vraag luidt of verschillende buurten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ook een verschillende vertegenwoordiging kennen in deze periode. Uit de analyse blijkt dat de centraal gelegen arme buurten amper vertegenwoordigd werden op het einde van de jaren 1980, maar dat deze ondervertegenwoordiging geleidelijk verminderde en nu bijna volledig verdwenen is. Het toenemend aantal parlementsleden van niet-Europese origine heeft daartoe bijgedragen, maar ook de andere parlementsleden wonen in toenemende mate in centrale stedelijke buurten. Historische verankering in bepaalde gebieden blijft ook een rol spelen. Er zijn grote verschillen tussen de politieke strekkingen, die globaal verlopen volgens een links-rechts continuüm, en bovendien nog toenemen. De stijgende vertegenwoordiging van de centrale stedelijke buurten creëert tegelijkertijd kansen en uitdagingen voor het stedelijk beleid. Een gebrek aan beleidsinteresse voor deze buurten wordt in toenemende mate onwaarschijnlijk, maar dit valt niet noodzakelijk samen met een stijgende aandacht voor de huidige inwoners van deze buurten.

Filip De Maesschalck is doctor in de geografie en verbonden met het instituut voor Sociale en Economische Geografie van de K.U.Leuven. Hij werkt op het raakvlak van de stadsgeografie en de politieke geografie. Thema's die daarbij aan bod komen zijn extreem-rechts stemgedrag, de electorale tegenstelling tussen stad en rand, en de geografie van de politieke vertegenwoordiging. Recente publicaties in die traditie zijn "The Suburbanisation of Political Representation in a context of Proportional Representation : The Case of Belgium", in het Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie en "The Politicization of Suburbanization in Belgium: Towards an Urban-Suburban Divide" in Urban Studies.

Contact gegevens :

Filip De Maesschalck,
+32(0)16 89 67 18, Filip.DeMaesschalck@geo.kuleuven.beChristophe Mincke (redactiesecretaris),
+32(0)473 21 02 65, mincke@fusl.ac.be

Brussels Studies is gepubliceerd met steun van het IWOIB (Instituut ter bevordering van het Wetenschappelijk Onderzoek en de Innovatie van Brussel - Brussels Hoofdstedelijk Gewest)

1. Inleiding

In een eerdere bijdrage in dit tijdschrift (De Maesschalck, 2009) werd de woonplaats van de Brusselse gemeenteraadsleden onderzocht, vanuit de vaststelling dat er heel wat wetenschappelijke aandacht is gegaan naar de sociale samenstelling van de politieke vertegenwoordiging, maar veel minder naar de sociale samenstelling van hun onmiddellijke leefomgeving, de buurten waar ze wonen. Uit deze analyse bleek dat de armste buurten sterk ondervertegenwoordigd zijn en dat er een globale stijging is van de vertegenwoordiging naarmate de welstand van de buurt hoger is. Tegelijkertijd zijn er echter grote verschillen tussen de politieke strekkingen, die afhankelijk zijn van de plaats in het politieke spectrum. De oververtegenwoordiging van welgestelde buurten geldt sterker voor rechts georiënteerde partijen en het omgekeerde geldt voor links georiënteerde partijen. Uit een vergelijking met de woonplaats van de gemeenteraadsleden van de vorige legislatuur, eerder geanalyseerd door de Borman et al. (2001), bleek bovendien dat deze tendensen ook toen reeds aanwezig waren, hoewel de stijgende aanwezigheid van verkozenen van niet-Europese origine de representatie van de armste buurten nu wat heeft verhoogd. Deze groep kreeg gaandeweg meer toegang tot de lijsten van de politieke partijen, die daarmee trachtten het anti-racistische en etnische segment van de Brusselse kiezer te verleiden. Bovendien bleek er ook telkens een verschil te bestaan tussen de beleidsniveaus, met gemiddeld een hoger welvaartsniveau voor het Brussels parlement dan voor de gemeenteraden. Jacobs (2006) en Van Hamme & Marissal (2008) onderzochten eerder de woonplaats van de gekozenen van het Brussels parlement, en ook zij konden de ondervertegenwoordiging van de armste buurten vaststellen. Deze studies hadden echter vooral de kandidaten als onderzoeksfocus en daaruit bleek dat deze ondervertegenwoordiging sterker is voor de uiteindelijk verkozenen dan voor de kandidaten zelf, deels omwille van de plaats die de kandidaten op de lijst hebben, deels omwille van de minder sterke aanwezigheid van kandidaten uit arme buurten op de voornaamste lijsten.

Bij genoemde studies werd steeds een empirische analyse gemaakt van de situatie op één moment in de tijd. Dit artikel wil op een gelijkaardige manier nagaan of de woonplaats van de nieuwe parlementsleden genoemde ondervertegenwoordiging van de armste buurten reproduceert. Maar meer dan dat levert deze bijdrage ook een analyse van de evolutie over de laatste twintig jaar – de leeftijd van het huidige Brussels Hoofdstedelijk gewest. In die twintig jaar is de sociaal-ruimtelijke polarisatie

in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, die reeds groter was dan in eender welke andere Belgische stad, nog sterk toegenomen (Loopmans & Kesteloot, 2009). Deze sociaal-ruimtelijke polarisatie hangt samen met historische processen van autochtone ontstedelijking en inwijking van buitenlandse arbeidsmigranten in het centrale gedeelte van het gewest, die er de leeggekomen plaatsen op de arbeids- en huisvestingsmarkt opnamen, en de verarming van deze groep die het sterkst werd getroffen door de economische crisis (Kesteloot, 2000). Autochtone ontstedelijking, buitenlandse inwijking en problemen op de arbeidsmarkt zijn ook nu nog belangrijke processen in het centrale gedeelte van Brussel, en deze zogenaamde arme sikkels contrasteert steeds sterker met de rijke buurten in het zuidoosten. In de laatste jaren zijn er wel gentrificatieprocessen opgetreden in het centrum (Van Crieckingen, 2009), maar dit geldt niet voor de meest achtergestelde buurten. Deze stijgende sociaal-ruimtelijke polarisatie maakt de vraag naar de politieke vertegenwoordiging van verschillende buurten bijzonder relevant in Brussel, wat mee verklaart waarom de beperkte aandacht voor dit fenomeen vooral naar Brussel gaat. Genoemde studies verwijzen immers allemaal naar de relatie met het gevoerde beleid, vanuit de hypothese dat de woonplaats een impact heeft op de perceptie van de ruimte en uiteindelijk ook op de politieke besluitvorming. Hoewel Van Hamme & Marissal (2008) terecht opmerken dat de impact van de woonomgeving op de perceptie van de ruimte wel kon worden aangetoond, maar dat dat minder geldt voor de impact van die perceptie op de politieke besluitvorming - wat immers andere en specifieke gegevens vereist - kon er toch verschillende malen een duidelijk verband worden vastgesteld tussen de woonplaats van parlementsleden en het uiteindelijk gevoerde beleid (De Maesschalck, 2010). Meer in het algemeen kadert deze studie in een onderzoekstraditie die nagaat in welke mate proportionele kiessystemen geografisch representatieve resultaten opleveren (zie Latner & McGann, 2005). In meerderheidssystemen zoals het Britse, waar elk district één vertegenwoordiger levert, is deze geografische representatie in het kiessysteem ingebouwd, net vanuit het belang dat wordt gehecht aan ruimtelijke vertegenwoordiging (Pedersen et al., 2004).

In een eerste deel van deze bijdrage wordt de woonplaats van de huidige Brusselse parlementsleden geanalyseerd. In een tweede deel wordt ingegaan op de evolutie van de parlementaire representatie over de laatste 20 jaar. Zowel voor de huidige legislatuur als voor de historische evolutie wordt eerst nagegaan, aan de hand van het mediaaninkomen en de mate van achterstelling, in welke mate de buurten waar parlementsleden wonen representatief zijn voor de Brusselse ruimte als geheel. Daarna wordt telkens nagegaan in welke mate de buurten in moeilijkheden worden vertegenwoordigd. Er wordt steeds een onderscheid gemaakt tussen de verschillende politieke strekkingen en er wordt ook aandacht besteed aan de impact van het stijgend aantal verkozenen van niet-Europese origine.¹ In een laatste deel worden een aantal conclusies getrokken en worden mogelijke beleidsgevolgen bediscussieerd. De gegevens werden verzameld op basis van de parlementaire documenten, telkens in het jaar na de verkiezingen. Op die manier wordt de feitelijke samenstelling van de parlementen onderzocht omdat op dat moment ministers,

¹ De veranderingen in de tijd zijn vooral het gevolg van de opname van nieuwe parlementsleden. De grote meerderheid van de herverkozen parlementsleden verhuist immers niet. Het aantal nieuwe parlementsleden is redelijk stabiel in de tijd, en schommelt steeds tussen de 45 en de 50%. De schommelingen kunnen groter zijn voor individuele strekkingen, en zijn vooral afhankelijk van het aantal nieuwe zetels dat werd behaald.

staatssecretarissen en andere verkozenen die om allerlei redenen hun mandaat niet opnamen reeds vervangen zijn door hun opvolgers. Gezien de Nederlandstalige vertegenwoordiging te klein is om een aparte analyse te rechtvaardigen, werden de Nederlandstalige en de Franstalige parlementsleden binnen eenzelfde politieke strekking samengevoegd. De volgende politieke strekkingen werden onderscheiden: sociaal-democraten (PS, SP en later sp.a), liberalen (PRL, PVV en later VLD en Open VLD), christen-democraten (PSC en later cdH, CVP en later CD&V), groenen (ECOLO, AGALEV en later groen!) extreem-rechts (FN, FNB, VLAAMS BLOK en later VLAAMS BELANG), FDF, Vlaams-nationalisten (VU, spirit, NVA) en onafhankelijken. In het geval van samengestelde lijsten (PRL-FDF in 1995, PRL-FDF, VLD-VU-O en SP-AGA in 1999, sp.a-spirit en MR in 2004, en MR in 2009) werden de parlementsleden opgesplitst naar lidmaatschap van één van de samenstellende partijen.

2. De woonplaats van de huidige Brusselse parlementsleden

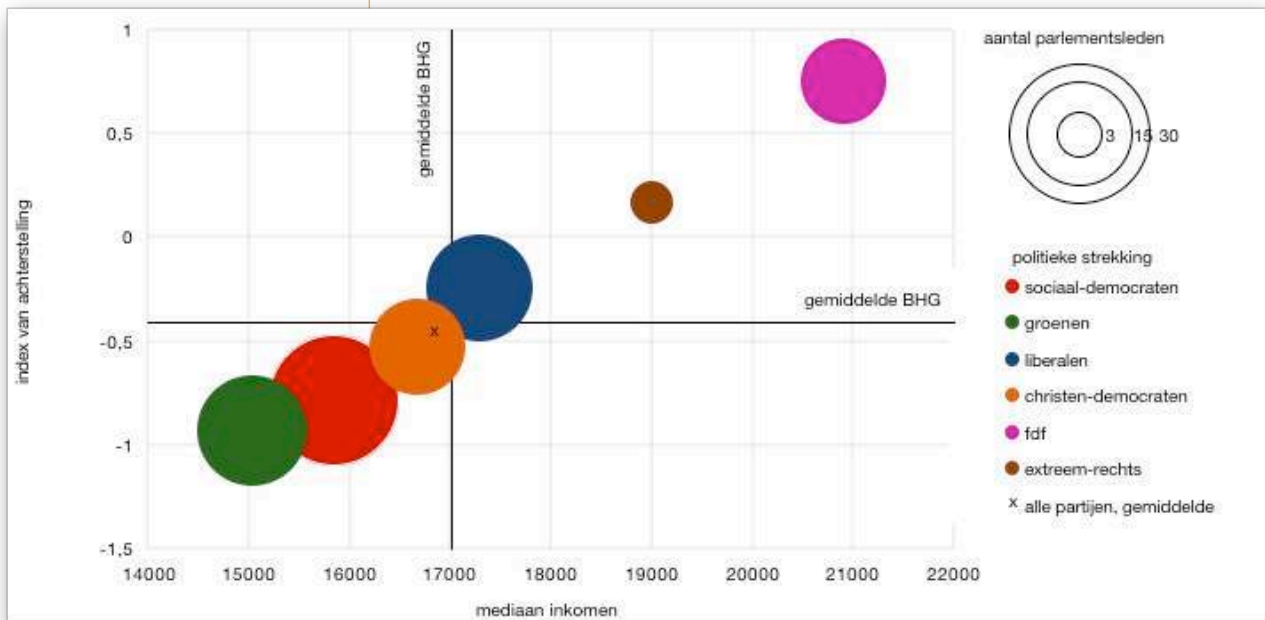
2.1. Representatief voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest?

De buurten waar de parlementsleden wonen werden getypeerd aan de hand van twee variabelen: het mediaaninkomen² enerzijds en een index van achterstelling anderzijds. Deze index werd opgesteld door Vandermotten et al. (2006) en werd geconstrueerd aan de hand van 22 variabelen die achterstelling meten op het gebied van de arbeidsmarkt, gezondheid, huisvesting en opleiding. Deze variabele heeft een gemiddelde van 0 en een waarde van 1 (of -1) staat gelijk met een afwijking in positieve (of negatieve) zin van dat gemiddelde met één standaarddeviatie. De gemiddelde waarde van nul geldt voor het geheel van de Belgische stadsgewesten, maar voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest alleen ligt de gemiddelde waarde heel wat lager (-0,4). Figuur 1 geeft het gemiddelde mediaaninkomen en de gemiddelde index van achterstelling in de buurten waar parlementsleden wonen, opgedeeld naar politieke strekking. De grootte van de cirkel geeft de grootte van de parlementaire vertegenwoordiging weer. Ook het gemiddelde van alle partijen samen werd aangeduid. De assen worden gevormd door het gemiddelde inkomen en de gemiddelde index van achterstelling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als geheel.³

Uit figuur 1 blijkt dat het FDF en extreem-rechts zich, zowel wat in het inkomen als de index betreft, sterk boven het gemiddelde voor het gewest situeren. De liberalen liggen nog net boven die gemiddelde waarden. De christen-democraten daarentegen vertonen licht benedengemiddelde waarden. Dit geldt nog veel sterker voor de sociaal-democraten en vooral voor de groenen. Dit resulteert in een algemene waarde voor alle partijen samen die beneden het gemiddelde ligt voor het gewest,

² Het gaat om het jaarlijks netto belastbaar inkomen. Dat bestaat uit alle netto inkomsten min de aftrekbare uitgaven. Netto inkomsten zijn de inkomsten vóór aftrek van belastingen, zoals bedrijfsvoorheffing, maar na aftrek van de solidariteitsbijdrage (RSZ).

³ Vlaams-nationalisten hadden maar 1 verkozenen en worden hier niet afgebeeld.

Figuur 1. Inkomen en index van achterstelling in de woonbuurten van de parlementsleden, naar politieke strekking, 2009

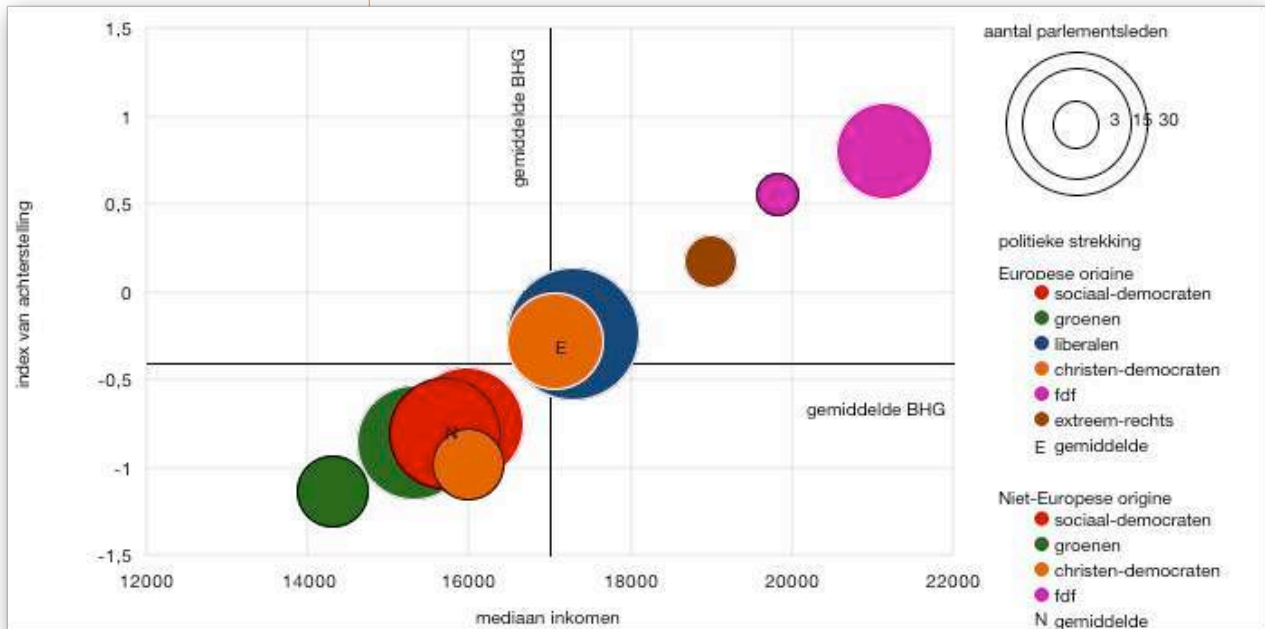
zowel wat betreft het inkomen als de index van achterstelling.⁴ Zoals dat bij de gemeenteraadsverkiezingen het geval was, kunnen we dus ook hier verschillen tussen de politieke strekkingen waarnemen die globaal verlopen volgens een links-rechts continuüm, hoewel de groenen hier lagere waarden vertonen dan de sociaal-democraten. Zoals dat ook bij de gemeenteraadsverkiezingen het geval was, bevindt extreem-rechts zich niet op het uiteinde. Extreem-rechts heeft, in tegenstelling tot de andere strekkingen, vooral Nederlandstalige verkozenen, en die wonen vaker in het minder welstellende westen van het gewest.

Uit de analyse van de woonplaats van de gemeenteraadsleden bleek ook dat gekozenen van niet-Europese origine gemiddeld in beduidend armere buurten woonden. In het Brussels parlement behoort 27% van de leden tot deze groep⁵. Om na te gaan of hier dezelfde observaties gelden, wordt figuur 1 hernomen, maar wordt de groep van parlementsleden van niet-Europese origine apart afgebeeld (figuur 2).

Uit figuur 2 blijkt dat, voor elke politieke strekking, het welvaartspeil in de woonbuurten van de parlementsleden van niet-Europese origine lager ligt dan dat van de an-

⁴ Deze volgorde geldt zowel voor de Nederlandstalige als de Franstalige vertegenwoordiging (afgezien van de Nederlandstalige christen-democraten en liberalen, die van plaats wisselen), maar de Nederlandstalige vertegenwoordiging ligt wel op een beduidend lager niveau. Dit is deels te verklaren doordat zij vooral in het minder welvarende westelijke gedeelte van het gewest wonen.

⁵ Deze groep werd afgebakend op basis van de gegevens van Pierre-Yves Lambert (<http://suffrage-universel.be>). Het gaat om origine in de brede zin. Het kan ook gaan om tweede of derde generatie migranten.

Figuur 2. Inkomen en index van achterstelling in de woonbuurten van de parlementsleden, naar politieke strekking en origine, 2009

dere parlementsleden, zowel wat betreft het inkomen als de index van achterstelling. Dit resulteert, in vergelijking met het Brussels gemiddelde, in een benedengemiddelde waarde voor de eerste groep, en een bovengemiddelde waarde voor de tweede groep. Het is ook opvallend dat de verschillen tussen de politieke strekkingen grotendeels dezelfde zijn wanneer beide groepen apart worden beschouwd. Dit betekent dat ook onder de personen van niet-Europese origine een zekere selectie optreedt naar politieke strekking, ook al spelen bij alle betrokken politieke partijen niet alleen inhoudelijke maar ook electorale doeleinden mee bij de opname van deze groep op de lijsten (Bousetta, 2006). De verschillen tussen beide groepen zijn bovendien relatief klein, zeker in vergelijking met de gemeenteraadsverkiezingen. De grootste verschillen zijn er voor die strekkingen met een hoger gemiddeld welvaartspeil. Vooral voor de christen-democraten is dat opvallend.

2.2 De vertegenwoordiging van buurten in moeilijkheden

Deze gemiddelde waarden kunnen echter verschillende ruimtelijke patronen inhouden. Zo kan een gemiddelde waarde die wijst op een gemiddeld welvaartspeil een oververtegenwoordiging betekenen in buurten met een gemiddeld welvaartspeil, maar het kan evengoed gaan om een oververtegenwoordiging in zowel erg arme als erg welgestelde buurten. Daarom wordt ook nagegaan wat het aandeel is van de parlementsleden die wonen in buurten in moeilijkheden. Deze buurten werden afgebakend door Vandermotten et al. (2006) op basis van de index van achterstelling, en werden ondergebracht in verschillende types: migrantenbuurten in grote moeilijkheden, buurten in lichte moeilijkheden, buurten in gentrificatie - waar een dynamiek

speelt van renovatie en immigratie van de middenklasse - en andere buurten in moeilijkheden (vooral sociale woonbuurten). Tabel 1 geeft, voor de verschillende politieke strekkingen, de over-of ondervertegenwoordiging van die verschillende types en van de buurten die niet in moeilijkheden zijn. Concreet werd het aandeel van de parlementsleden in deze buurten gedeeld door het aandeel van de bevolking in deze buurten. Een waarde van 1 wijst dus op een perfecte vertegenwoordiging, een hogere waarde op oververtegenwoordiging en een lagere waarde op ondervertegenwoordiging.

	buurten niet in moeilijkheden	migranten-buurten in grote moeilijkheden	buurten in lichte moeilijkheden	buurten in gentrificatie	andere buurten in moeilijkheden
alle partijen	1,18	1,06	0,60	0,91	0,26
sociaal-democraten	0,89	1,67	0,80	0,65	0,94
groenen	0,79	1,74	-	2,26	-
liberalen	1,43	0,61	0,79	0,48	-
christen-democraten	1,16	0,75	1,43	0,58	-
FDF	2,03	-	-	-	-
extreem-rechts	2,03	-	-	-	-
% van de bevolking	49,3	19,1	15,0	12,3	4,3

Tabel 1. Over- en ondervertegenwoordiging van de buurten in moeilijkheden, 2009

De Chi²-test levert een P-waarde op van 0.03999. Zonder extreem-rechts, dat maar 3 parlementsleden telt, is dat 0.02412. Dit wil zeggen dat we met meer dan 95% zekerheid kunnen stellen dat de parlementsleden anders verdeeld zijn over de verschillende buurttypen dan de bevolking in zijn geheel.

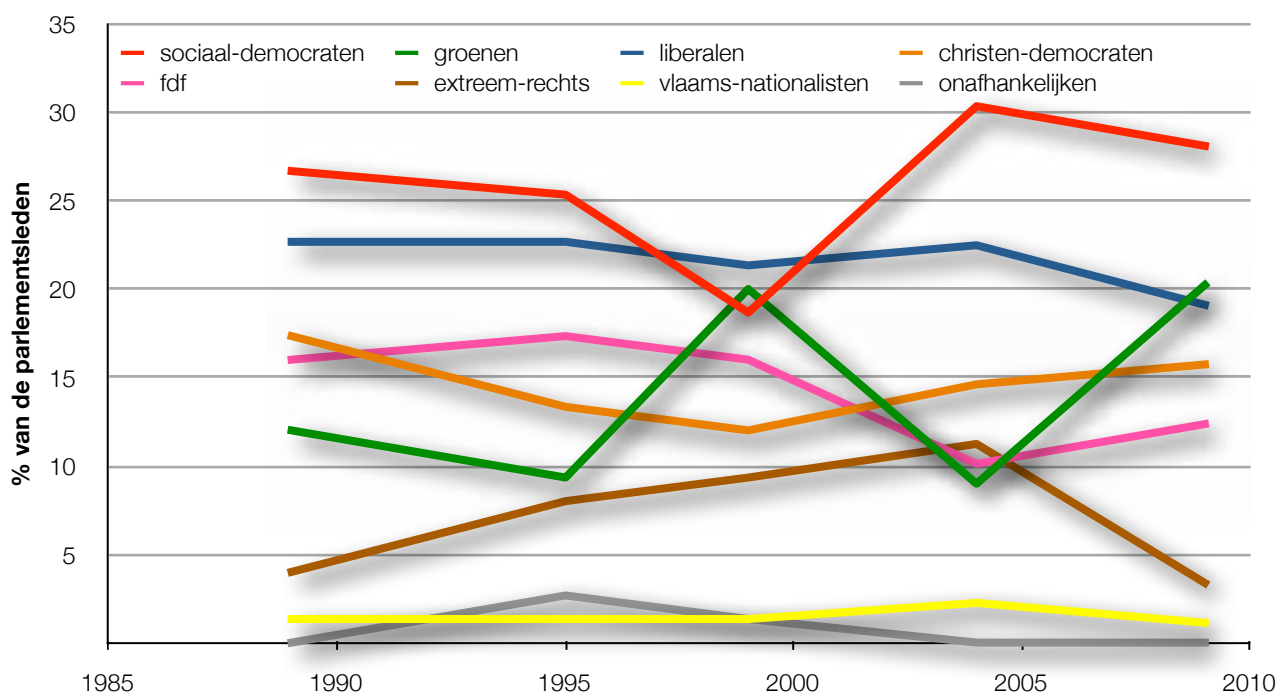
Uit deze tabel blijkt dat buurten die niet in moeilijkheden zijn licht oververtegenwoordigd worden. 58% van de parlementsleden woont in deze buurten, terwijl dat voor de bevolking minder dan de helft bedraagt. Deze oververtegenwoordiging geldt specifiek voor het fdf en extreem-rechts - die geen vertegenwoordiging hebben in buurten in moeilijkheden, voor de liberalen en ook voor de christen-democraten, hoewel eerder bleek dat zij gemiddeld een lager inkomen een lagere mate van achterstelling kennen dan voor het gewest als geheel. De christen-democraten zijn wel oververtegenwoordigd in buurten in lichte moeilijkheden. In tegenstelling tot deze strekkingen zijn groenen en sociaal-democraten ondervertegenwoordigd in buurten die niet in moeilijkheden zijn. De groenen zijn oververtegenwoordigd in buurten in gentrificatie, wat ook bij de gemeenteraadsverkiezingen reeds werd vastgesteld, en beide strekkingen zijn oververtegenwoordigd in migrantenbuurten in grote moeilijkheden, wat mede daardoor ook geldt voor alle partijen samen. Hier speelt de aanwezigheid van gekozenen van niet-Europese origine een rol. Deze oververtegenwoordiging verdwijnt immers wanneer deze groep niet wordt beschouwd. Toch blijft de oververtegenwoordiging van migrantenbuurten in grote moeilijkheden ook voor de parlementsleden van Europese origine gehandhaafd bij de groenen en sociaal-democraten, zij het minder sterk. Bij de christen-democraten wonen alleen gekozenen van niet-Europese origine in deze buurten.

Hoewel de buurten in moeilijkheden licht ondervertegenwoordigd zijn, is deze tendens minder sterk dan bij de gemeenteraadsleden. Bovendien is ook het gemiddeld inkomen lager en de gemiddelde index van achterstelling hoger bij de parlementsleden, ook wanneer de parlementsleden van niet-Europese origine niet worden beschouwd. Afgezien van het fdf en extreem-rechts, gelden deze verschillen bovendien voor alle politieke strekkingen, ook al blijven de verschillen tussen die politieke strekkingen gehandhaafd. Deze relatief lage waarden kunnen in verband gebracht worden met de vaak centrale woonplaats van deze parlementsleden. De armste en meest achtergestelde buurten bevinden zich immers in het centrale gedeelte van het gewest. Dit is een nieuw gegeven, gezien in het verleden steeds werd vastgesteld dat het welvaartsniveau in de woonbuurten van de parlementsleden hoger was dan dat van de gemeenteraadsleden. In een volgend onderdeel wordt dieper ingegaan op deze veranderingen, en wordt de historische evolutie van de parlementaire vertegenwoordiging beschouwd sinds de eerste rechtstreekse verkiezing van het Brussels parlement.

3. Een historisch perspectief

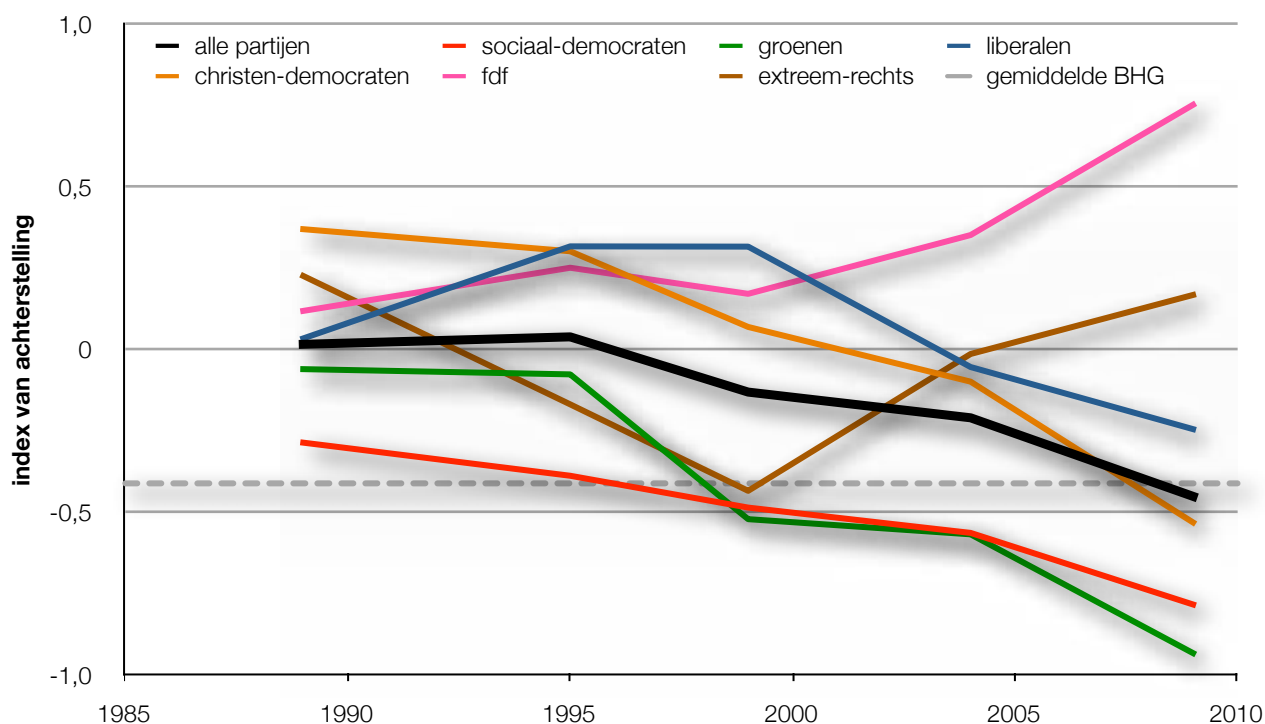
In de voorbije 20 jaar zijn de politieke krachtsverhoudingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest natuurlijk niet constant gebleven. Deze veranderende verhoudingen hebben ook hun invloed op de representatie van de verschillende buurten, gezien die sterk afhankelijk is van de politieke strekking. Figuur 3 toont de evolutie van de politieke krachtsverhoudingen in de voorbije 20 jaar. Het gaat niet om de absolute cijfers, die immers niet vergelijkbaar zijn in de tijd omdat in 2004 het aantal parlementsleden opgetrokken werd van 75 naar 89. Uit deze figuur blijkt dat de vertegenwoordiging van de sociaal-democratische en groene partijen globaal is toegenomen, hoewel er een aantal grote knikken in het verloop van beide strekkingen zitten, die mekaar gedeeltelijk opheffen. Extreem-rechts kent een gestage groei, maar een sterke terugval in 2009. De andere partijen hebben een meer stabiele curve, met een globaal verlies voor de liberalen en het FDF (hoewel de laatste een lichte heropleving kent in het laatste jaar), en een V-vormige curve voor de christen-democraten.

Figuur 3. Politieke krachtsverhoudingen in het Brussels parlement, 1989-2009

3.1. Naar een spiegelbeeld van de Brusselse ruimte?

Figuur 4 toont de evolutie van de gemiddelde index van achterstelling in de woonbuurten van de parlementsleden over de jaren heen, voor de verschillende politieke strekkingen.⁶ Daaruit blijkt een gestage daling van het gemiddeld welvaartspeil voor alle partijen samen vanaf 1999, dat nu zelfs onder het gemiddelde van het gewest ligt. De daling van het welvaartspeil is vooral opvallend voor de groenen en sociaal-democraten, die reeds relatief lage waarden hadden in het begin van de beschouwde periode. Daarbij zijn de groenen onder het niveau van de sociaal-democraten gedoken. Voorts is de dalende curve van de christen-democraten erg opvallend. Zij vertoonden het hoogste gemiddelde welvaartspeil in 1989, maar hebben nu een waarde die lager is dan het gewestelijk gemiddelde. Ook de liberalen hebben sinds 1999 een dalende curve, maar de daling is minder uitgesproken. Opvallend is dat zij in het begin van de beschouwde periode nog relatief lage waarden hadden. Het FDF kent globaal een stijging van het gemiddeld welvaartspeil, die vooral uitgespro-

Figuur 4. Index van achterstelling in de woonbuurten van de parlementsleden, naar politieke strekking, 1989-2009

⁶De index van achterstelling werd gemeten op één moment in de tijd. De vraag kan worden gesteld of dezelfde evoluties waar te nemen zijn wanneer de welvaart gemeten wordt op het moment van de vertegenwoordiging zelf. Wanneer het mediaaninkomen op het moment van de vertegenwoordiging zelf wordt gebruikt eerder dan de index van achterstelling, zien we globaal dezelfde evoluties dan op figuur 4. Dit hangt samen met de sterke inertie van de sociaal-ruimtelijke structuur in Brussel (Roesems et al., 2006): de sociale verschillen tussen de buurten veranderen niet zomaar van het ene jaar op het andere.

ken is sinds 2004. Extreem-rechts tenslotte kent een V-vormige curve. Als gevolg van deze ontwikkelingen zijn de bestaande verschillen tussen de politieke strekkingen (groenen en sociaal-democraten aan de ene kant, FDF en extreem-rechts aan de andere kant en de liberalen daartussenin) duidelijk groter geworden in de loop van de tijd. Alleen de christen-democraten vormen hierop een uitzondering.

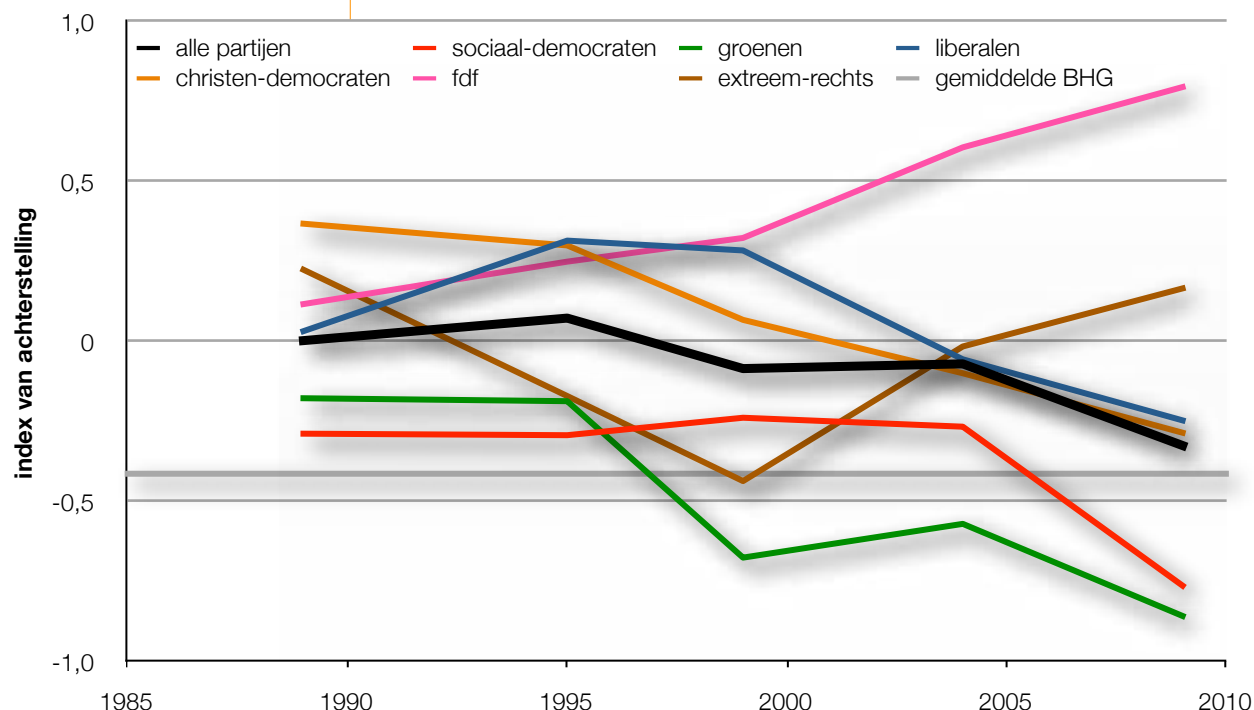
Gezien de duidelijke relatie die eerder werd vastgesteld tussen het welvaartspeil van de woonbuurten en de origine van de parlementsleden, kan men zich de vraag stellen of deze dalende trend verband houdt met de stijgende aanwezigheid van parlementsleden van niet-Europese origine. Door de geleidelijke versoepeling van de naturalisatieprocedures is het aantal genaturaliseerde vreemdelingen sterk toegenomen in de beschouwde periode. Dat maakt deze groep electoraal sterk en heeft de opname van kandidaten van vreemde origine op de lijsten in de hand gewerkt. Het vreemdelingenstemrecht geldt immers niet voor de regionale verkiezingen. De aanwezigheid van deze groep in het parlement steeg geleidelijk van 1% in 1989 naar 27% in 2009 en is vooral sterk bij sociaal-democraten, groenen en christen-democraten, de politieke strekkingen waarvan het welvaartspeil van de woonbuurten een sterk dalende trend vertoont (tabel 2).⁷

	1989	1995	1999	2004	2009
sociaal-democraten	0	3	4	13	12
groenen	1	2	2	0	5
christen-democraten	0	0	0	2	5
fdf	0	0	1	1	2
liberalen	0	0	1	0	0
Vlaams-nationalisten	0	0	0	1	0
totaal	1	5	8	17	24
% van de parlementsleden	1,3	6,7	10,7	19,1	27,0

Tabel 2. Aantal Brusselse parlementsleden van niet-Europese origine, 1989-2009

Om de impact van deze groep te kunnen duiden, wordt opnieuw de evolutie van de index van achterstelling in de woonbuurten van de parlementsleden getoond, maar alleen voor de parlementsleden van Europese origine (figuur 5). Extreem-rechts vertoont dezelfde curve, gezien deze strekking geen parlementsleden van niet-Europese origine telt. Daarentegen is de stijgende lijn van het FDF nog meer uitgesproken. De dalende curve van de liberalen en de christen-democraten blijft behouden, maar is voor de laatste beduidend minder steil en blijft nu boven het gemiddelde van het gewest. Wat de groenen en de sociaal-democraten betreft is er een opvallend verschil: terwijl de groenen ook nu een sterk dalende curve vertonen (die op het laatste jaar na zelfs lager ligt), blijven de sociaal-democraten min of meer op hetzelfde niveau tot in 2004, en pas in 2009 zet de daling zich ook in bij de parlementsleden

⁷ Ook hier werd deze groep afgebakend op basis van de gegevens van Pierre-Yves Lambert (<http://suffrage-universel.be>).

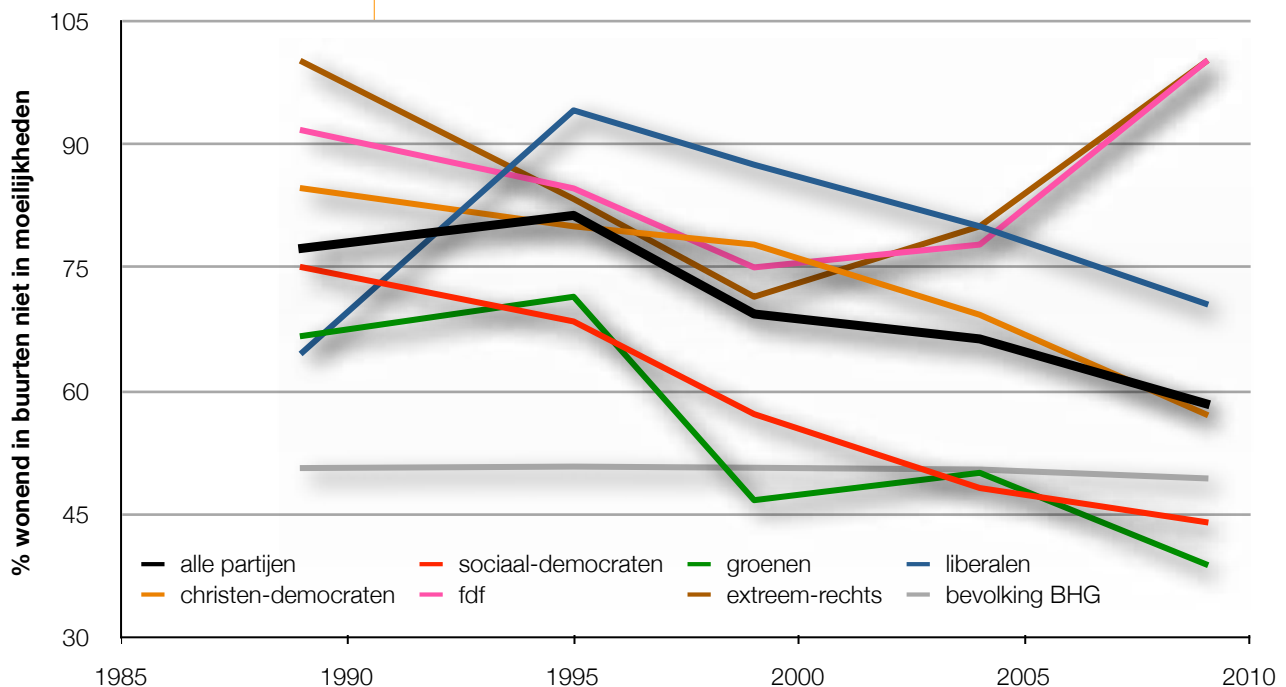
Figuur 5. Index van achterstelling in de woonbuurten van de parlementsleden, zonder de parlementsleden van niet-Europese origine, naar politieke strekking, 1989-2009

van Europese origine. Het lijkt er dus op dat de parlementsleden van Europese origine, met enige vertraging, de parlementsleden van niet-Europese origine zijn gevolgd in hun woonplaatskeuze.⁸ De stijgende tweespalt tussen de groenen en sociaal-democraten enerzijds en het FDF en extreem-rechts anderzijds, met de liberalen daartussenin, is dus ook hier te zien. Alleen leunen de christen-democraten nu meer bij de liberalen aan.

3.2. De stijgende vertegenwoordiging van buurten in moeilijkheden

Zoals eerder gesteld, kunnen gemiddelde waarden verschillende ruimtelijke patronen inhouden: een gemiddeld welvaartspeil kan duiden op een sterke representatie in buurten met een gemiddeld welvaartspeil, maar het kan ook gaan om een over-representatie in zowel erg welvarende als erg arme buurten. Daarom geeft figuur 6, per politieke strekking en over de gehele beschouwde periode, het aandeel van de parlementsleden dat niet in buurten in moeilijkheden woont. Daaruit blijkt dat, voor alle partijen samen, deze waarde eveneens daalt vanaf 1999, hoewel ze steeds ruim boven de gewestelijke waarde blijft. Deze waarde voor de hele bevolking daalt

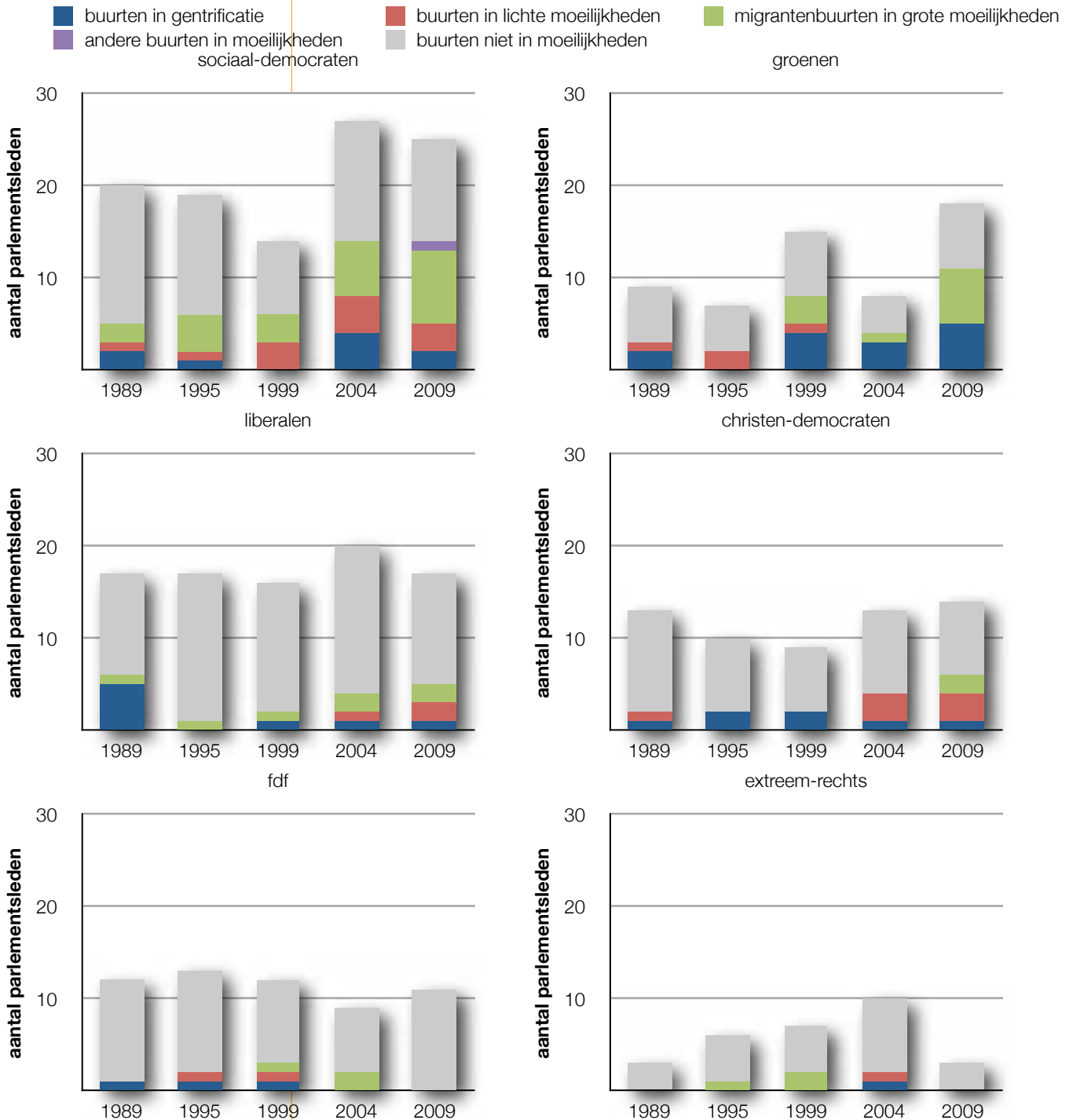
⁸ Dezelfde observatie geldt trouwens voor de Nederlandstalige vertegenwoordiging, die op een uitzondering na geen leden van niet-Europese origine telt : zij vertonen relatief stabiele waarden tot in 2004 en pas in 2009 is er een sterk dalende trend waarneembaar.

Figuur 6. Aandeel van de parlementsleden die wonen in buurten die niet in moeilijkheden zijn, naar politieke strekking, 1989-2009

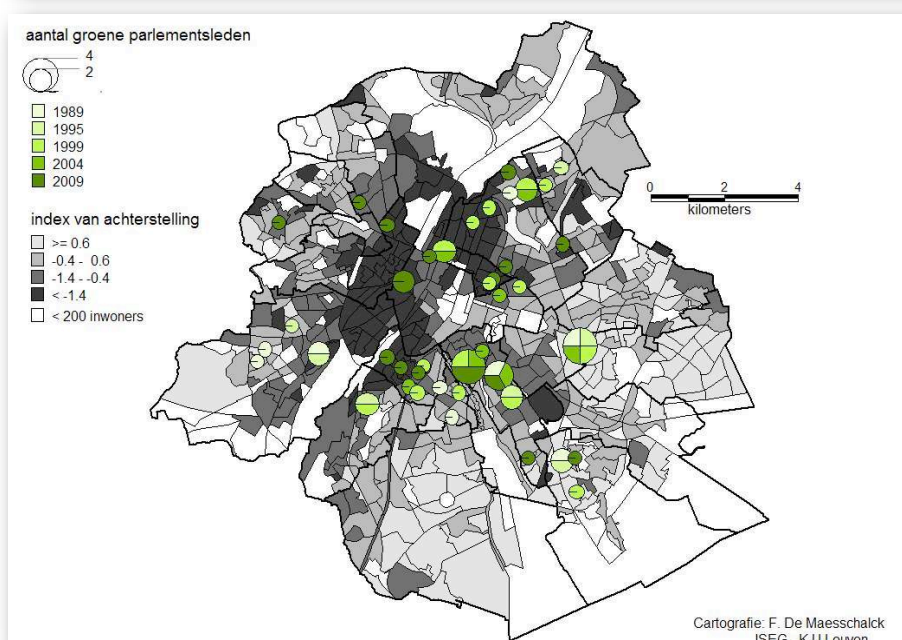
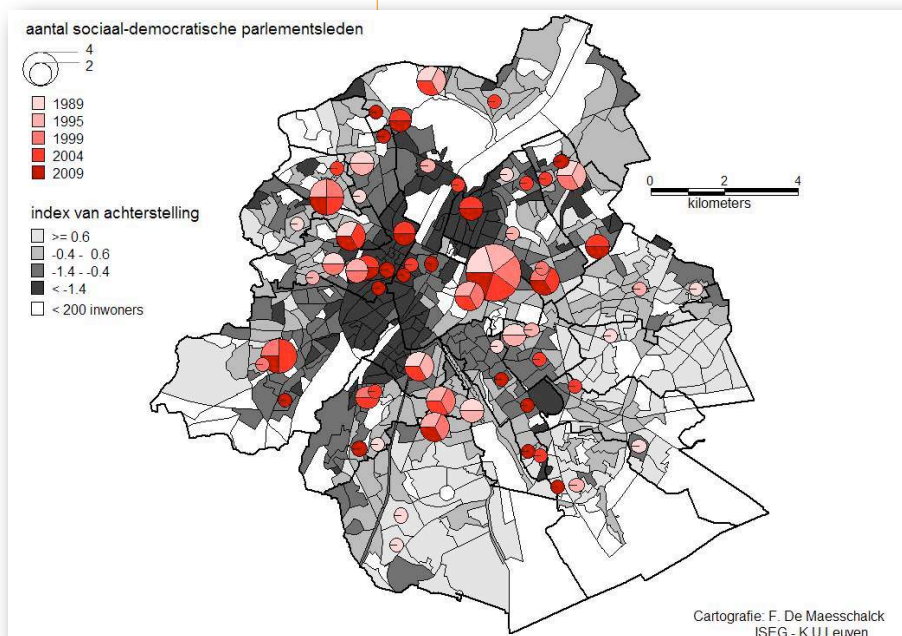
slechts lichtjes van een maximum van 50,8% in 1999 naar een minimum van 49,3% nu. Wat de verschillende strekkingen betreft zijn er gelijkaardige ontwikkelingen waar te nemen dan bij de gemiddelde waarden, maar de stijgende tegenstelling tussen groenen en sociaal-democraten enerzijds en extreem-rechts en het FDF anderzijds is hier nog opvallender. De liberalen en de christen-democraten bevinden zich ook nu in het midden, hoewel de lage waarde van de liberalen in 1989 hier veel opvallender is. De waarde van de christen-democraten zou ook hier dichter tegen de liberalen aanleunen zonder de parlementsleden van niet-Europese origine. Zonder deze groep wordt de daling van de sociaal-democraten ook pas echt ingezet in 2009 en ligt de curve van het FDF hoger.

In deze ontwikkelingen kunnen we een beweging naar of weg van het centrum vermoeden, gezien de armste en meest achtergestelde buurten zich centraal in het gewest bevinden. In dit laatste onderdeel wordt een gedetailleerde analyse per politieke strekking gemaakt. Daarbij maken we gebruik van figuur 7 die, per politieke strekking, aangeeft welke types van buurten in moeilijkheden worden vertegenwoordigd. Figuur 8 karteert, eveneens per politieke strekking, de woonplaats van de parlementsleden over de jaren heen. Zelfs wanneer verschillende strekkingen dezelfde types van buurten in moeilijkheden vertegenwoordigen, kan er nog een andere ruimtelijke logica spelen, die vaak te maken heeft met een historisch verankerde aanwezigheid in bepaalde delen van het gewest.

Figuur 7. Aantal parlementsleden naar type buurt in moeilijkheden, voor de verschillende politieke strekkingen, 1989-2009

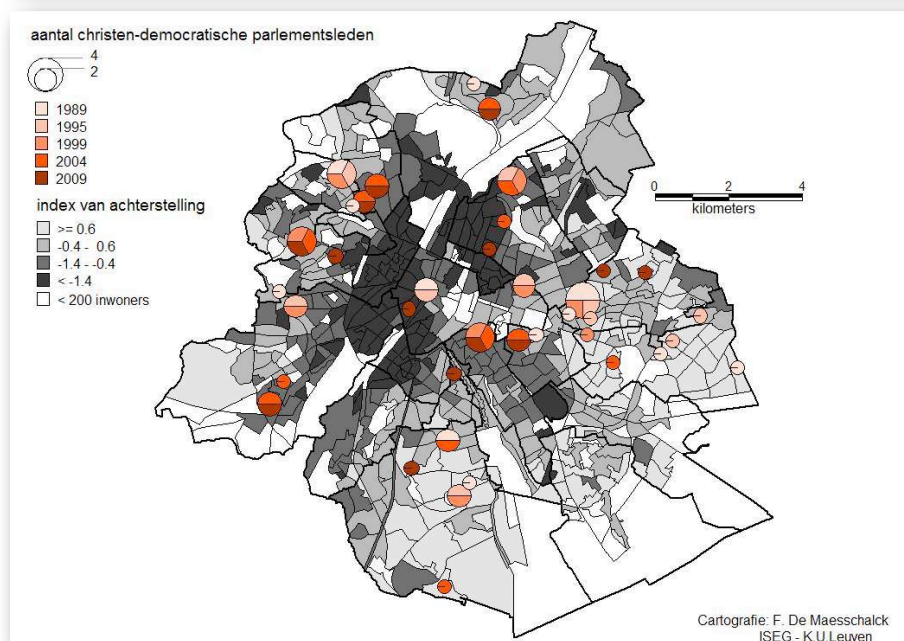
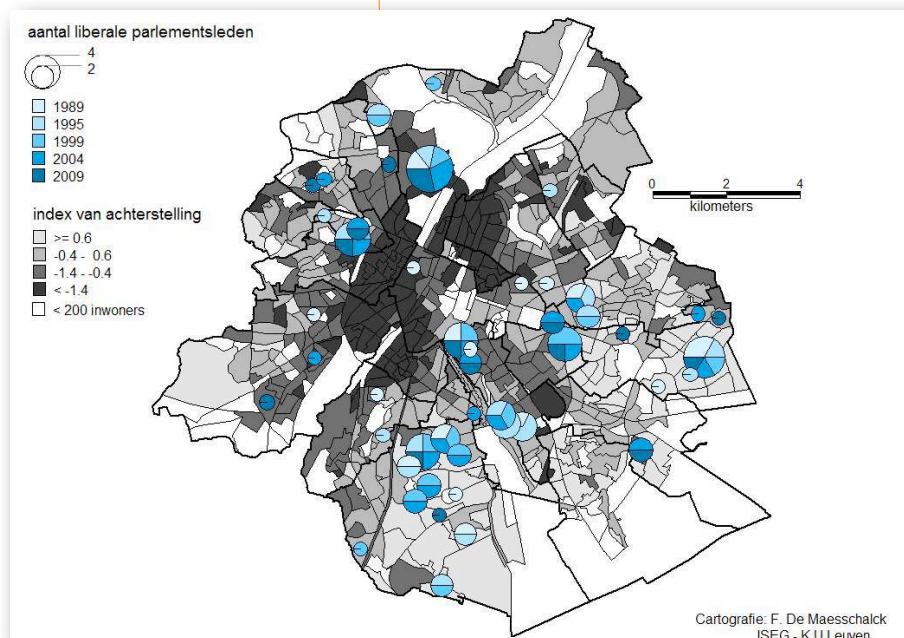

Eerder bleek dat sociaal-democraten en groenen globaal een evolutie vertonen naar een sterkere representatie van buurten in moeilijkheden, die nu zelfs oververtegenwoordigd worden. In het geval van de sociaal-democraten is dat tot in 2004 in belangrijke mate te verklaren door de opname van parlementsleden van niet-Europese origine, maar sinds 2009 geldt het ook voor de andere parlementsleden. Bij de groenen is de impact van deze groep veel kleiner. Uit figuur 7 kunnen we wel afleiden dat buurten in gentrificatie bij deze strekking veel sterker vertegenwoordigd zijn dan bij de sociaal-democraten, en dat migrantenbuurten in grote moeilijkheden al vanaf het begin van de beschouwde periode een zekere vertegenwoordiging hadden bij de sociaal-democraten. Dit gaat samen met enkele opvallende ruimtelijke verschillen (figuur 8). Zo zijn de sociaal-democraten klassiek sterk aanwezig in enkele gemeenten langs het kanaal, zoals in Sint-Jans-Molenbeek, waar ze ook electoraal sterk staan, terwijl de groenen een opvallende concentratie vertonen in de zuidelijke en zuidoostelijke buurten van de eerste gordel, waar gentrificatie en upgrading van vroegere burgerlijke buurten relatief sterk aanwezig zijn.⁹ In beide gevallen is de vertegenwoordiging van de meest centrale wijken langs het kanaal meestal van recente datum.

De liberalen hadden in 1989 in vergelijking met de andere partij-

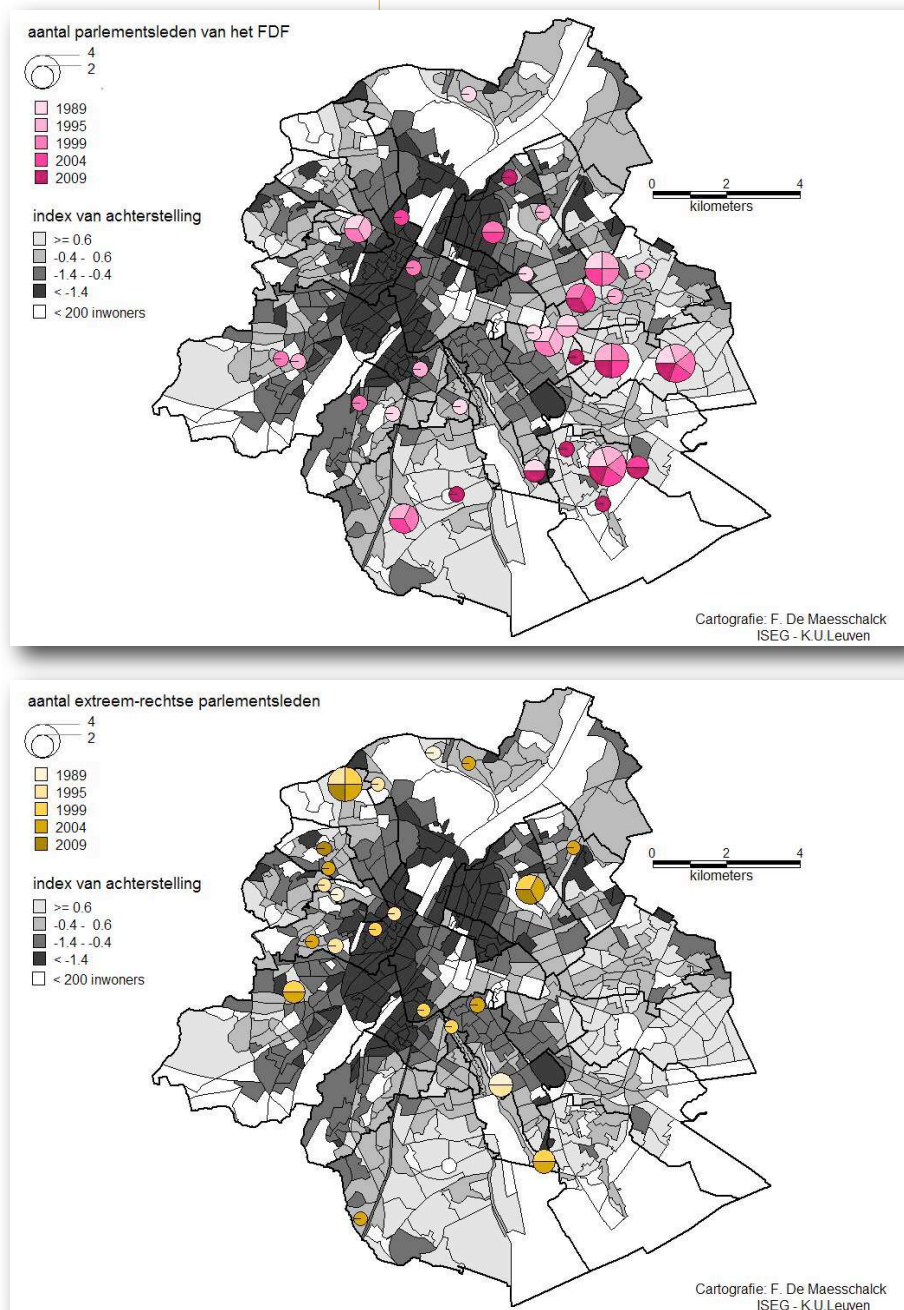
⁹ Buurten in upgrading kennen, zoals buurten in gentrificatie, een sterke dynamiek van renovatie en immigratie van de middenklasse, maar met een minder achtergestelde beginpositie (Van Crieelingen & Decroly, 2003).

en een groot aandeel parlementsleden in buurten in moeilijkheden. Uit figuur 7 blijkt dat het vooral gaat om buurten die nu in gentrificatie zijn, vaak oude burgerlijke buurten. In 1995 heeft de liberale vertegenwoordiging deze buurten echter grotendeels verlaten. Sinds dan stijgt de representatie van buurten in moeilijkheden weer lichtjes, net zoals bij de christen-democraten. Het gaat echter vaak om buurten die niet de meeste problemen cumuleren. Bij de christen-democraten, waar het verschil tussen de parlementsleden van niet-Europese origine en de anderen relatief het grootst is, worden de migrantenbuurten in grote moeilijkheden bovendien enkel vertegenwoordigd door de eerste groep. Hoewel er bij beide strekkingen dus een voorzichtige beweging is naar meer centrale gebieden, met een opvallende aanwezigheid in het oosten en het zuidoosten van de eerste kroon, hebben beide nog steeds een relatief belangrijke perifere vertegenwoordiging (figuur 8). Er is wel een opvallend verschil in de perifere locatie van beide strekkingen door de jaren heen. Daar waar de christen-democraten relatief de sterkste vertegenwoordiging vertonen in de oostelijke, traditioneel christen-democratische zijde van het gewest, is de aanwezigheid van de liberalen ook opvallend in de zuidelijke burgerlijke as, die traditioneel niet-confessioneel is (Dobruszkes & Vandermotten, 2006).

Extreem-rechts en het FDF hadden in 1989 bijna geen vertegenwoordiging in buurten in moeilijkheden, kennen er vervolgens een wat stijgende representatie om er nu terug geen vertegenwoordiging te hebben. Dit heeft in het

Figuur 8. Ruimelijke spreiding van de parlementsleden, voor de verschillende politieke strekkingen, 1989-2009

geval van het FDF deels te maken met de (beperkte) opname van gekozenen van niet-Europese origine in die jaren. Voor extreem-rechts gaat het daarentegen om verkozenen van Belgische origine. De snelle groei van extreem-rechts ging dus samen met de opname van een aantal parlementsleden die in buurten in moeilijkheden woonden. In 2004, op het toppunt van hun succes, is deze trend echter alweer tanend, hoewel het de problemen van deze buurten zijn waarop duidelijk de focus ligt in hun propaganda. Ruimtelijk zijn deze partijen echter erg verschillend (figuur 8). Het FDF is zeer sterk aanwezig in het welgestelde oosten en zuidoosten van het gewest. In de centrale wijken zijn ze, zeker recent, quasi afwezig. Extreem-rechts is relatief veel sterker in het westen van het gewest, wat met de relatief belangrijke Nederlandstalige vertegenwoordiging binnen deze strekking te maken heeft. Meer algemeen is het opvallend dat extreem-rechts vooral aanwezig is in de directe periferie rond de centrale zone, waar angst voor de spreiding van de nabije stedelijke diversiteit niet denkbeeldig is. Het succes van extreem-rechts in deze buurten werd reeds vastgesteld door Vander-motten & Vanlaer (1993) en kan de overrepresentatie van extreem-rechts in deze buurten verklaren (Van Hamme & Maris-sal, 2008).

Conclusie en discussie: naar een stedelijke vertegenwoordiging, naar een stedelijk beleid?

Ondanks het relatief klein aantal parlementsleden in elke legislatuur - een individuele verkozene bij een kleine politieke strekking kan dus een relatief grote impact hebben op het resultaat, zijn er toch erg duidelijke en consistente ontwikkelingen te zien in de tijd. In de loop van de laatste 20 jaar is de vertegenwoordiging van minder welgestelde, meer centraal gelegen buurten sterk toegenomen. In 1989 was het aantal parlementsleden dat in zulke buurten woonde bijzonder beperkt. In 2009 is dat niet meer het geval. Het gemiddelde inkomen en de gemiddelde index van achterstelling liggen nu zelfs lager in de woonbuurten van de parlementsleden dan gemiddeld in het gewest, hoewel het aandeel parlementsleden dat in buurten in moeilijkheden woont nog steeds kleiner is dan wat geldt voor de Brusselse bevolking als geheel. Er zijn natuurlijk grote verschillen tussen de politieke strekkingen, die in de beschouwde periode nog toegenomen zijn. De groenen en de sociaal-democraten woonden steeds in de minst welgestelde buurten, maar vanaf 1999 versterkt dit proces zich duidelijk. In het geval van de groenen houdt dit verband met een voorkeur voor buurten in gentrificatie en hun omgeving. Bij de sociaal-democraten is dit proces vooral te verklaren door de stijgende opname van parlementsleden van niet-Europese origine, en pas in 2009 volgen ook de andere parlementsleden deze trend. De liberalen hadden in 1989 nog een vrij sterke vertegenwoordiging in een aantal buurten die nu in gentrificatie zijn, maar in 1995 is die representatie volledig verdwenen. Vanaf 1999 is er echter opnieuw een voorzichtige trend zichtbaar naar minder welgestelde, meer centrale buurten, hoewel het meestal niet gaat om buurten die de meeste problemen cumuleren. Deze dalende trend is nog meer uitgesproken bij de christen-democraten, wat grotendeels te verklaren is door de opname van parlementsleden van niet-Europese origine. Historisch hebben beide partijen wel een verschillende inplanting: christen-democraten staan, over de beschouwde periode, sterker in het traditioneel katholieke oosten van het gewest, terwijl de liberalen relatief sterker zijn in het historisch niet-confessionele zuiden. Deze strekkingen hebben nog steeds een belangrijke perifere representatie, maar het zijn vooral extreem-rechts en het FDF die nu, zoals in het begin van de beschouwde periode, een perifere geografie hebben. Extreem-rechts situeert zich eerder in de meer nabije periferie, dicht bij de centrale zones, waar de angst voor de ruimtelijke spreiding van de stedelijke diversiteit sterker speelt. Het FDF vertegenwoordigt bijna uitsluitend het welgestelde oosten en zuidoosten. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat het FDF sterk begaan is met de Franstaligen in de periferie buiten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de daarmee verbonden communautaire kwesties. Dit is immers niet alleen een historische en strategische keuze, maar de Brusselse FDF-parlementsleden sluiten er sociaal-ruimtelijk ook erg dicht bij aan.

Algemeen betekent de groeiende aanwezigheid van parlementsleden van niet-Europese origine dus een toenemende centraalstedelijke representatie, vaak van buurten in moeilijkheden. Dankzij deze groep zijn de migrantenbuurten in grote moeilijkheden nu zelfs licht oververtegenwoordigd. Veel geleidelijker, en vooral sinds de laatste verkiezingen, zijn ook andere parlementsleden gevolgd. Dit geldt voor groenen (die al relatief vroeg een sterke representatie kenden in centrale wijken), sociaal-democraten en in veel mindere mate liberalen en christen-democraten. Bijgevolg is het verschil tussen parlementsleden van niet-Europese origine en de andere parle-

mentsleden nu relatief klein voor groenen en sociaal-democraten, maar groter voor de strekkingen die gemiddeld een hoger welvaartsniveau hebben. Vooral voor de christen-democraten is dat opvallend. De toenemende centraalstedelijke representatie van buurten in moeilijkheden biedt tegelijkertijd kansen en uitdagingen voor het stedelijk beleid. Zij gaat samen met een stijgende aandacht voor stadsvernieuwing in deze buurten, die in het verleden vaak op weinig beleidsinteresse konden rekenen. Het toenemende aantal parlementsleden van niet-Europese origine, vaak zelf opgegroeid in deze buurten, kan daarbij aanleiding geven tot een grote bekommernis voor de huidige inwoners ervan - zelfs al gaat het vaak om een lokale elite, met een individuele sociaal-economische status die veel hoger is dan wat geldt voor de wijk als geheel (Van Hamme & Marissal, 2008). Deze hogere sociaal-economische status geldt ook voor de andere gekozenen in deze buurten, waar het niet zelden om inwijkelingen gaat. Een deel van hen kan stadsvernieuwing ook als een instrument beschouwen om deze buurten aantrekkelijk te maken voor verdere immigratie van de middenklasse. Vaak zijn daar motieven mee verweven als het uitbreiden van de gemeentelijke fiscale basis en de veronderstelde voordelen van een sociale mix. Voorlopig werken heel wat van de recente gewestelijke initiatieven die de toekomst van deze buurten moeten sturen gentrificatie in de hand, en meestal zijn het niet de armste groepen die ervan profiteren (Decroly & Van Criecken, 2009; Romainville, 2010). Concrete beleidsstudies, die buiten de focus van deze bijdrage vallen, zullen de toekomstige ontwikkelingen moeten duiden. Deze bijdrage toont wel aan dat, meer dan ooit tevoren, de leefomgeving van heel wat parlementsleden nu in het brandpunt van deze ontwikkelingen ligt. Dit alleen al maakt een gebrek aan beleidsinteresse erg onwaarschijnlijk.

Bibliografie

- BOUSETTA H. (2006), "Politieke vertegenwoordiging en culturele diversiteit in Brussel: een fragiele uitzonderingssituatie", in KHADER B., MARTINIELLO M., REA A. & TIMMERMAN C. (red.), *Immigratie en integratie anders denken. Een Belgisch interuniversitair initiatief*, Brussel: Bruylant, pp. 121-129.
- DE BORMAN L., DOBRUSZKES F. & MARISSAL P. (2001), "Analyse socio-spatiale du lieu de résidence des élus communaux à Bruxelles et en périphérie", *Belgeo*, 2001 - 1-2, pp. 63-76.
- DECROLY J.-M. & VAN CRIEKENGEN M. (2009), "Het Plan voor de Internationale Ontwikkeling Van Brussel (PIO) : Belofte van vastgoedprojecten, maar toenemende ongelijkheden?", *Brussels Studies*, 25.
- DE MAESSCHALCK F. (2009), "Het belang van de buurt: De woonplaats van de gemeenteraadsleden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest", *Brussels Studies*, 27.
- DE MAESSCHALCK F. (2010), "The Suburbanisation of Political Representation in a Context of Proportional Representation: The Case of Belgium ", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, in press, DOI: 10.1111/j.1467-9663.2009.00581.x
- DOBRUSZKES F. & VANDERMOTTEN C. (2006), "Éléments pour une géographie des clivages philosophiques à Bruxelles", *L'espace géographique*, 2006-1, pp. 31-43.
- JACOBS D. (2006), "Een kandidaat uit mijn buurt? De scheve spreiding van kandidaten voor de Brusselse gewestverkiezingen over armere en rijkere buurten", *Res Publica*, 48 (1), pp. 25-39.
- KESTELOOT C. (2000), "Brussels: Post-Fordist Polarization in a Fordist Spatial Canvas", in MARCUSE P. & VAN KEMPEN R. (eds.), *Globalizing Cities. A New Spatial Order?*, Oxford: Blackwell, pp.186-210.
- LATNER M. & MCGANN A. (2005), "Geographical Representation under Proportional Representation: The Cases of Israel and the Netherlands", *Electoral Studies*, 24 (4), pp. 709-734.
- LOOPMANS M. & KESTELOOT C. (2009), "Staten-Generaal van Brussel. Sociale ongelijkheden", *Brussels Studies*, Synthesenota nr. 15.
- PEDERSEN M.N., KJAER U. & ELIASSEN K.A. (2004), *Institutions Matter – Even in the Long Run – Representation, Residence Requirements, and Parachutage in Norway and Denmark*. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 45 (2), pp. 335-353.
- ROESEMS T., DE SPIEGELAERE M., VANDERMOTTEN C., WAYENS B., DEBOOSERE P. & CHARLES J. (2006), "Inleiding", in OBSERVATORIUM VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN BRUSSEL-HOOFDSTAD (ed.), *Welzijns- en gezondheidsatlas van Brussel-hoofdstad*, Brussel: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad, pp. 9-16.

- ROMAINVILLE A. (2010), "Wie is gebaat bij de beleidsmaatregelen die de aankoop van de gezinswoning in Brussel ondersteunen? ", *Brussels Studies*, 34.
- VAN CRIEKingEN M. (2009), "Moving In/Out of Brussels' Historical Core in the Early 2000s: Migration and the Effects of Gentrification", *Urban Studies*, 46 (4), pp. 825-848.
- VAN CRIEKingEN M. & DECROLY J.-M. (2003), "Revisiting the diversity of gentrification: Neighbourhood renewal processes in Brussels and Montreal", *Urban Studies*, 40 (12), pp. 2451-2468.
- VANDERMOTTEN C., MARISSAL P., VAN HAMME G., KESTELOOT C., SLEGErs K., VANDEN BROUCKE L., IPPERSIEL B., DE BETHUNE S. & NAIKEN R. (2006), *Analyse dynamique des quartiers en difficulté dans les régions urbaines belges, Bruxelles : Politique des grandes villes.*
- VANDERMOTTEN C. & VANLAER J. (1993), "Immigrants and the extreme-right vote in Europe and Belgium", in KING R. (ed.), *Mass migration in Europe. The legacy and the future*, London : Belhaven Press, pp. 136-155.
- VAN HAMME G. & MARISSAL P. (2008), "Lectures politiques du lieu de résidence des candidats aux élections bruxelloises", *L'Espace Politique*, 4 (2008-1), pp. 34-52.